

ELWIRA BALCER ISSM
Bydgoszcz

ANIMACJA I INTERNALIZACJA WARTOŚCI POPRAZEC IDEAŁ OSOBISTY

Nikt nie przyjmuje swojego imienia od siebie samego
T. Węclawski

1. Sens — warunek konieczny dla życia człowieka — 2. Nowy nurt pedagogiczny — animacja społeczno-kulturalna — 3. Propozycja ideału osobistego — 4. Pojęcie ideału osobistego, proces rozeznawania, pogłębiania i urzeczywistniania — 5. Ideał osobisty jako ujęcie głównej wartości — 6. Ideał osobisty jako źródło motywacji i twórczości — „autoanimacja” — 7. Ideał jako źródło motywacji — 8. Ideał jako „dusza samowychowania” i źródło twórczości — 9. Ideał jako wyraz miłości — 10. Ideał osobisty jako mentalność

1. Sens — warunek konieczny dla życia człowieka

Współczesną ponowoczesną rzeczywistość charakteryzuje pustka aksjologiczna, mająca swój początek nie gdzie indziej, jak we wnętrzu człowieka — w jego sumieniu, odrzucającym prawo naturalne. Negacja Boga i ponadczasowych wartości prowadzi do zaprzeczenia istnienia jakichkolwiek norm. Lansowana jest postawa braku zasad, wynikająca z absolutyzacji ludzkiego subiektywizmu oraz **w o l n o ś c i** o d wszystkiego i wszystkich. Brak wartości, norm, refleksji zawsze w jakimś stopniu powoduje tryumf nieświadomości, człowiek zaczyna coraz bardziej kierować się pierwotnymi instynktami, pozwala, by motywowały go prymitywne odruchy, staje się ich niewolnikiem. W ten sposób sam poniża swoją godność jako osoba. Efektem tego jest współczesna hedonistyczna kultura, w której życie stacza się do **p o z i o - m u** z **m y s ł o w e g o**. Wymiar pragnień, aspiracji, dążeń ulega ciągłemu zawężaniu i spłycaaniu¹. Człowiek jest coraz bardziej zagrożony już w samym postrzeganiu własnego człowieczeństwa. Mentalność ponowoczesna płaci za to cenę zagubienia głębszego sensu (godnego człowieka) czegokolwiek. JAN PAWEŁ II, kreśląc obraz współczesnego człowieka, użył sformułowania „kryzys sensu” Człowiek dziś nie-

¹ Por. np. M. DZIEWIECKI, *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Kielce 2002.

jednokrotnie zastanawia się nawet, czy ma jeszcze jakiś sens samo pytanie o sens². Okazuje się więc, że zabrakło współczesnemu człowiekowi do życia czegoś istotnego, podstawowego. Nie da się przecież żyć bez sensu³.

Między innymi Victor E. FRANKL, austriacki psychiatra i psychoterapeuta, wyraża (po doświadczeniu obozu koncentracyjnego) niezachwianą wiarę w zdolność człowieka do stawienia czoła każdej sytuacji cierpienia czy niezrozumienia, jeśli tylko potrafi im nadać sens (*meaning*). Z jednej strony podkreśla on istnienie wartości obiektywnych, z drugiej zaś wskazuje, że odnalezienie przez człowieka sensu jest sprawą osobistego odkrycia, ze świata wartości obiektywnych przechodzi się w świat wartości subiektywnych. Określenie „subiektywny” nie oznacza więc odrzucenia obiektywnego wymiaru, ale przeciwnie — jego uwewnętrznienie⁴.

Współczesnemu człowiekowi potrzebne jest swego rodzaju wewnętrzne i dogłębne odrodzenie, jakaś **a n i m a c j a s e n s u**.

2. Nowy nurt pedagogiczny — animacja społeczno-kulturalna

Słowo „animacja” bywa coraz częściej używane w języku pedagogicznym. Znaczenia tego pojęcia należy szukać u jego etymologicznych źródeł. Są nimi łacińskie słowa: *anima* (dusza) i *animus* (ożywiam). „Animowanie” współcześnie tłumaczone bywa jako pobudzenie, zachęta, dodawanie siły do działania, podejmowanie określonych przedsięwzięć bądź wspieranie jakiejś osoby czy grupy w jej pracy nad sobą, bądź nad rozwiązaniem jakichś zadań⁵.

Szeroko rozumiana animacja jest zapewne stara jak świat, od zawsze przecież ktoś mógł kogoś w jakiś sposób animować. Jednak w pewnym momencie rozwoju społeczeństw zrodził się nowy typ działalności ukierunkowanej na pobudzenie spontanicznej aktywności człowieka i grup społecznych.

Animacja (społeczno-kulturalna) jest stosunkowo nowym zjawiskiem we współczesnej pedagogice. Pojęcie animacji społeczno-kulturalnej wiąże się z historią Francji po zakończeniu II wojny światowej. W Polsce animacja *sensu largo* pojawiła się

² Por. JAN PAWEŁ II, *Vita consecrata*, Żabki 1996, s. 156.

³ Używając określeń J. Habermasa, nowoczesność polegała na pokonaniu trzech kryzysów: wytwarzania dóbr wystarczających dla wszystkich, sprawiedliwej ich dystrybucji oraz *j a k o ś c i i s e n s u* życia. Jak pisze Z. Kwieciński, walka z tym ostatnim trwa nadal; por. Z. KWIECIŃSKI, *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*, w: J. KOZIELECKI (red.), *Humanistyka przelomu wieków*, Warszawa 1999, s. 53.

⁴ Por. V.E. FRANKL, *The Unheard Cry for Meaning*, New York 1978, s. 37, za: K. TROJAN, *Potrzeby psychiczne i wartości oraz ich implikacje moralne*, Kraków 2001, s. 77.

⁵ Za: E. NYCZ, *Animacja społeczno-kulturalna*, w: D. LALAK, T. PILCH (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa 1999, s. 15.

już w latach przed II wojną światową za sprawą Heleny RADLIŃSKIEJ, ale dopiero w latach 70-tych, a zwłaszcza 80-tych XX w. zaczęto wprowadzać w użycie codzienne ten termin. Polska animacja zrodziła się jednak z pobudek patriotycznych, ideowych, z dobrej wiary, z gotowości niesienia „kaganka oświaty”, z poczucia misji politycznej, a nie w wyniku przesilenia cywilizacyjnego, jak to miało miejsce we Francji.

W animacji społeczno-kulturalnej dominuje intencja pobudzania człowieka do samodzielnego podejmowania odpowiedzialności za kształtowanie siebie i swojego życia oraz życia innych. Animacja pragnie po prostu „szukać człowieka w człowieku” i pomóc mu odkrywać samego siebie. Animacja społeczno-kulturalna jest zorientowaną humanistycznie koncepcją pedagogiczną. Nie stanowi oddzielnej dyscypliny naukowej; jako dziedzina interdyscyplinarna szuka swoich uzasadnień w wielu teoriach i koncepcjach. Znajduje je także w koncepcjach człowieka transgresyjnego, intencjonalnego, wielowymiarowego, człowieka dialogu, pokoju i miłości — proponowanych przez przedstawicieli psychologii humanistycznej, filozofii (głównie filozofii dialogu), pedagogiki. W wymiarze metafizycznym — prowadzi do transcendencji teocentrycznej⁶.

Zadaniem animacji jest kształtować zintegrowaną osobowość, człowieka aktywnego i świadomego podejmowanych działań, rozumnego i uczuciowego, człowieka wolnego i odpowiedzialnego za los swój i innych. Animacja ma się stać pomocą dla człowieka w odnajdywaniu utraconego sensu życia. Daje możliwość rozwoju jednostki jako osoby w grupie i środowisku. Animacja jest szczególnym rodzajem spotkania (także z samym sobą), zgodnie ze słowami Martina BUBERA, najbardziej reprezentatywnego przedstawiciela filozofii dialogu: wszelkie prawdziwe życie jest w istocie spotkaniem⁷

Animacja stanowi propozycję etyczną, *antidotum* na kryzys wartości, zgodnych z istotą człowieczeństwa, i poszukiwaniem własnej tożsamości. Nie może więc być sterowana, skoro wynika z silnej motywacji podmiotu i kierowana jest ku wartościom.

3. Propozycja ideału osobistego

Ponowoczesność stanowi poważne wyzwanie dla wychowania. Jedną z odpowiedzi na pytanie o sens, o możliwość uratowania i trwałego ożywiania „być” człowieka stanowi oryginalna nauka o ideale osobistym. Została ona ujęta w szensztackim systemie wychowawczym, którego twórcą jest ks. Józef KENTENICH (1885–1968) — założyciel Międzynarodowego Ruchu Szensztackiego.

⁶ Por. TROJAN, *dz. cyt.*

⁷ Por. M. BUBER, *Ja i Ty. Wybór pism filozoficznych*, Warszawa 1992, s. 45.

„Ruch Szensztacki” swoją nazwę zaczerpnął od miejsca powstania — Schönstatt — będącego częścią miasteczka Vallendar k. Koblencji (Nadrenia), w Niemczech. Zamiennie używa się nazw: „Ruch Szensztacki”, „Dzieło Szensztackie”, „Rodzina Szensztacka” lub „Szensztat” (w polskiej transkrypcji). „Ruch Szensztacki” jest jednym z religijno-moralnych ruchów odnowy w Kościele katolickim, który powstał w 1914 r. Od samego początku jest ruchem pedagogicznym, posiadającym swój oryginalny system wychowawczy. Realizacji kształtowania osobowości w „Ruchu Szensztackim” służy rozbudowany system wychowawczy, na który składają się: pedagogika ideału, więzi, przymierza, zaufania i ruchu (organicznego rozwoju). Pedagogika ideału proponuje, między innymi, animację poprzez ideał osobisty.

4. Pojęcie ideału osobistego, proces rozeznawania, pogłębiania i urzeczywistniania

Słowo „ideał” oznacza w pedagogice zestaw harmonijnie zintegrowanych ze sobą dyspozycji osobowościowych, stanowiących naczelne cele wychowania. W socjologii natomiast określenie ideału kulturowego osobowości wskazuje na model, według którego człowiek powinien kształtować swoje zachowanie, na ucieleśnienie pożądanych cech, wysoko cenionych w danej grupie społecznej. Z punktu widzenia psychologii ideał to utrwalony cel postępowania, będący wartością nadrzędną dla celów wtórnych, a zarazem ogólną regułą postępowania. W sensie etycznym ideał człowieka zawiera w sobie rejestr zalecanych moralnie właściwości ujętych w sposób abstrakcyjny. Pojęcie ideału jest związane z pojęciem wzoru osobowego, w którym abstrakcyjne ujęcie może zostać wyrażone także w postaci konkretnego przykładu godnego naśladowania.

Ks. KENTENICH jako pierwszy wprowadził do systemu wychowawczego pojęcie ideału osobistego. W latach 30-tych XX w. sprecyzował filozoficzne, psychologiczne, teologiczne oraz eklezjologiczne ujęcie ideału osobistego. W ujęciu filozoficznym ideał osobisty oznacza odkrywanie zamysłu Boga wobec danego człowieka, odczytywanie tego swoistego praobrazu, pierwowzoru (nawiązanie do chrześcijańskiego egzemplaryzmu). Zgodnie z ujęciem psychologicznym, odczytanie ideału osobistego jest związane z rozpoznawaniem własnej sfery emocjonalno-wolitywnej.

Patrząc eklezjologicznie, ideał to osobisty udział w budowaniu wspólnoty Kościoła. Od strony teologicznej ideał — nawiązując do wychowania zgodnego z antropologią chrześcijańską — oznacza o r y g i n a l n e odbicie i naśladowanie doskonałości Boga-Człowieka. Ujęcie to wskazuje na Chrystusa jako wzór osobowy dla człowieka wierzącego, ukazuje także jego cel ostateczny. Określenie „oryginalny” jest tu bardzo ważne. Każda osoba jest „po imieniu” (w sensie określenia przez Boga istoty danego człowieka) wezwana do życia i ma do spełnienia własne niepowtarzalne posłannictwo.

Ideał osobisty stanowi odczytanie prawdy o sobie, nie jest natomiast samowolnie skonstruowaną ideą. Do jego rozeznania prowadzi długi proces. Na treści ideału osobistego składają się bowiem następujące czynniki: ogólnoludzki (kim jest człowiek?), następnie — charakterystyczne dla określonych typów osobowości lub cechy — grupy społecznej oraz czynniki osobiste, indywidualne (tzw. etap wewnętrzny, który jest najtrudniejszy).

J. Kentenich w swojej koncepcji ideału osobistego nie pozostawał na płaszczyźnie teoretycznej, wskazując zarówno na środki pomocnicze w rozeznawaniu ideału, jak i na sposoby jego realizacji. Czerpał przy tym z bogatych doświadczeń i wskazań teologii duchowości, ukazując je zarazem w integralnej perspektywie ideału osobistego. Środki realizowania ideału to: rachunek szczegółowy i związane z nim postanowienie, duchowy porządek dnia oraz kierownictwo duchowe. Ponadto Kentenich ujmował je zawsze w połączeniu ze współczesnymi sobie osiągnięciami pedagogiki, psychologii, socjologii, filozofii itd.

5. Ideał osobisty jako ujęcie głównej wartości

Pojęcie wartości jest trudne do zdefiniowania. Jest to termin wieloznaczny, który pojawił się w filozofii w XIX w. Oznacza właściwość bytu, która wzbudza odpowiednie akty woli w podmiocie jako cel działania woli. Dzięki wartości byt, który ją posiada (a w wypadku wartości moralnej — byt, który ją spełnia), ma wagę (ciężar gatunkowy) i sens. Istotne znaczenie w stosunku do wartości posiadają pojęcia dobra i prawdy.

Na przestrzeni wieków filozofowie różnili się w swych poglądach co do istoty wartości, ich poznawania i przeżywania. Nie zmienia to faktu, że „najgłębsze pokłady” w wartościach są ponadczasowe i pozostają niezmiennie, chociaż człowiek stopniowo dojrzewa do ich głębi. Ponadto nowe czasy przynoszą nowe zjawiska, pytania i nowe problemy, sprzyjające podejmowaniu wysiłku ku pogłębionej refleksji i nowemu spojrzeniu na życie i świat wartości.

Szensztat, jako ruch religijno-moralnej odnowy, stanowi oryginalną propozycję „pedagogiki wartości”. Podstawę moralności stanowi bowiem zbiór określonych wartości. Z kolei bez życia według wartości nie sposób mówić o jego wymiarze religijnym. Problem wartości zostanie tu jednak podjęty głównie pod kątem psychologicznym.

Ideał — w ogólnym ujęciu psychologicznym — oznacza utrwalony cel postępowania, który stanowi wartość nadrzędną dla celów wtórnych, a zarazem jest ogólną regułą postępowania. W związku z tym także ks. KENTENICH wskazuje na istotną prawidłowość: nie prawdy, lecz wartości kształtują człowieka. Mówiąc o ideale osobistym — jako ujęciu głównej wartości — chodzi więc o określoną prawdę, która

stanowi szczególną wartość dla danego człowieka. Tak więc myśl (cel) powinna stać się wartością. Dokonuje się to głównie na drodze świadomej internalizacji.

Pojęcie „internalizacja” pochodzi od łac. *internus* (wewnętrzny). Jest to termin psychologiczny, oznaczający proces stopniowego (świadomego lub nieświadomego) przyswajania sobie i uznawania za własne pochodzących z zewnątrz wartości, norm, poglądów, wzorców kulturowych itd.⁸ W procesie internalizacji obiektywne prawdy, a także obiektywne wartości stają się także subiektywne. Innymi słowy, chodzi o więź z ideałem.

Dzięki przyswojeniu pewnych prawd i obiektywnych wartości ideał osobisty stanowi niejako ich odczuwanie, przeżywanie. Oddziałuje więc nie tylko na świadomość, lecz także na podświadomość człowieka, można powiedzieć, że stanowi on „prawdę serca”⁹

Ks. Kentenich zwraca uwagę na związek pomiędzy słowem, prawdą i wartością oraz zależność pomiędzy wartością centralną a wartościami cząstkowymi. Wskazuje na potrzebę ich integracji oraz konieczność demaskowania wartości sobie przeciwnych¹⁰, aby osobowość była harmonijna.

Czym jest ideał osobisty? Nie chodzi jedynie o formułę, która wyraża zasadniczy rys mojej duszy... ideał osobisty jest właśnie tym, co w życiu człowieka dynamicznie ukierunkowuje każde jego pojedyncze działanie na jedną centralną myśl i główną postawę. Jest tym, co czyni człowieka — człowiekiem pełnym, wielkim, człowiekiem konkretnego formatu¹¹.

Centralna myśl jest tu tożsama z wartością centralną. Ideał odgrywa w ten sposób zasadniczą rolę w kształtowaniu silnej osobowości o własnej hierarchii wartości i związanych z nią głębokich przekonaniach, postawach, wyborach, decyzjach.

Ideał osobisty stanowi oryginalny środek integralnego docierania do wartości. Jego rola ściśle koresponduje z założeniami animacji społeczno-kulturalnej, której celem jest wspomaganie procesu docierania do wartości. Animacja zapobiega aksjologicznej „śmierci” człowieka, włączając go w nurt nieustannego odkrywania sensu życia.

Zbliżając do wartości, ideał osobisty kieruje człowieka w stronę rozwoju osobowości, ukazując szersze perspektywy życia, uwalniając od egocentryzmu. Akcentuje godność człowieka, wskazując, że jego „jakość” (także w sensie daru dla innych) wiąże się ściśle z bogactwem osobowości. Ideał osobisty stanowi sposób na animowanie własnego „być”

Refleksja dotycząca wartości stanowi podstawę dojrzałego, świadomego i uczciwego życia. Zgodność pomiędzy myśleniem, wartościowaniem, wyborem a określo-

⁸ Za: *Internalizacja*, w: W. KOPALIŃSKI, *Podręczny słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1999, s. 343; także W. OKOŃ, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1984, s. 111.

⁹ O „pedagogice serca” pisze: B. ŚLIWERSKI, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2004.

¹⁰ Por. J. KENTENICH, *Ethos und Ideal...*, s. 218–224.

¹¹ Cyt. za: *tamże*, s. 209–210.

nym działaniem, jakie z nich wypływa, decyduje o równowadze i integracji — zarówno w osobowości, jak i zbiorowości. Doświadczenie wartości rozwija i kształtuje sumienie. Sumienie, będąc „organem sensu”¹², jest bowiem również organem wykrywania wartości. Natomiast bogaty i żywy zespół wartości i prawd, czyli światopogląd, sprzyja aktywnej, twórczej postawie¹³

Z kolei, analizując własne postępowanie, człowiek niejednokrotnie odkrywa rozbieżność między wartościami deklarowanymi a tymi, które rzeczywiście realizuje (co nie zawsze świadczy o obłudzie, lecz często o słabości człowieka). Ważną drogą do wykrycia przyczyn rozbieżności, napotykanych przeciwności, a jednocześnie do wzbogacenia wiedzy o sobie i świecie, do ewentualnej zmiany postępowania, do tworzenia czy pogłębiania wspólnoty z innymi, jest refleksja i dialog dotyczące hierarchii wartości (hierarchii w ogóle; hierarchii naszej i innych). Animacja w swoich założeniach stwarza możliwość takich rozmów. Ideał osobisty może w tym wymiarze zachęcać do konstruktywnej wymiany myśli, dzięki zakorzenieniu w świecie określonych, „własnych” wartości. Nie oznacza to zamknięcia się czy izolacji, lecz zdrowe poczucie własnej tożsamości i bezpieczeństwa.

Ideał osobisty, poprzez ujęcie głównej wartości, stanowi pomoc w akceptacji, a zarazem — kształtowaniu własnej oryginalnej osobowości. Można przywołać tu stwierdzenie: „Aby być sobą, trzeba być kimś” (zresztą funkcjonuje ono w obie strony). Jeśli człowiek chce odkrywać prawdę o sobie i pozostać wierny tej prawdzie, musi ukształtować swoją osobowość, swój system wartości oraz wpływający z tego indywidualny styl postępowania. Jeśli bowiem indywidualność się ma, osobowości trzeba się dopracowywać. J. KOZIELECKI potwierdza to następująco:

Jeśli człowiek jest jedynie zbiorem ról narzuconych mu przez socjotechników, jeśli bardziej przypomina produkt z zautomatyzowanej taśmy niż unikatową osobowość, to piękny postulat „wierność sobie” jest pozbawiony treści. Trudno jest bronić tego, co nigdy nie zostało ukształtowane¹⁴

Ideał osobisty stanowi tu zarówno teoretyczne, jak i praktyczne rozwiązanie, sprawdzoną drogę animacji w „Ruchu Szensztackim”

¹² Podkreślał to, np. V.E. Frankl, który uważał dążenie do znalezienia sensu życia za jedną z podstawowych potrzeb człowieka, natomiast jego utratę — za ważny czynnik patogeny nerwicy; por. M. WOLICKI, *Dojrzała osobowość – dojrzałe sumienie*, Wrocław 2000, s. 160.

¹³ Zdarza się niejednokrotnie, że człowiek nie odczuwa potrzeby posiadania światopoglądu. Najczęściej ma to miejsce, gdy ulega on pokusom: konsumpcjonizmu, czy nawet moralnego relatywizmu (względność wartości, norm i ocen); przyrodniczego scjentyzmu (wiara w nieograniczone możliwości ludzkiego rozumu) czy emocjonalnego fideizmu (rezygnacja lub zawieszenie intelektu w zakresie problematyki światopoglądowej, religijnej i etycznej). Pokusa życia konsumpcyjno-uitylitarnego zdaje się być fascynująca. Mottem życiowym jest wówczas tylko jedno słowo: „mieć!”; por. S. KOWALCZYK, *Kim jest człowiek? Elementy antropologii*, Wrocław 1992, s. 5–12.

¹⁴ Cyt. za: J. KOZIELECKI, *O godności człowieka*, Warszawa 1977, s. 21.

6. Ideał osobisty jako źródło motywacji i twórczości — „autoanimacja”

Motywacja stanowi ogół motywów występujących aktualnie u danego człowieka. Wyróżnia się motywację zewnętrzną i wewnętrzną. Motywy zewnętrzne stwarzają zachętę do działania, które jest w jakiś sposób nagradzane lub które pozwala uniknąć kary (stopnie oceniania postępów w nauce, przepisy prawne itp.). Motywacja wewnętrzna natomiast oznacza pobudzenie do działania, które ma wartość samo w sobie (np. zamiłowania, zainteresowania).

Twórczość oznacza proces działania ludzkiego dający nowe i oryginalne wytwory (materialne lub niematerialne). Dotyczy ona wielu dziedzin życia człowieka: artystycznej, naukowej, organizacyjnej, technicznej, produkcyjnej, wychowawczej.

7. Ideał jako źródło motywacji

Kształtowanie w duchu ideału osobistego jest wychowaniem do wielkoduszności i wolności. Stanowi przeciwwagę jednostronnego wychowania pod kątem obowiązku. Ks. KENTENICH mówi na ten temat:

(...) wychowanie do ideału jest wychowaniem do wielkoduszności, a nie tylko wychowaniem do wykonania tego, co obowiązkowe (...). W naszym leksykonie powinno możliwie rzadko występować słowo: „musisz”, zamiast: „możesz”. Jeżeli wiecie, gdzie kończy się obowiązek, to właściwie tam zaczyna się wielkoduszność¹⁵

Ideał osobisty powinien nadać życiu określony kształt. Odnalazłszy go, dzięki wytrwałemu, coraz głębszemu spoglądaniu na niego, można doprowadzić go do roli funkcji. Celem jest stan, „w którym ideał osobisty, jako immanentna siła życiowa i forma życia duchowego, przynagła od wewnątrz do działania”¹⁶

Ideał osobisty jest więc dynamiczną zasadą o charakterze motywującym (motywacja wewnętrzna). Zabezpiecza istotę osobowości, staje się też zasadą integrującą i działa od środka osoby¹⁷. Stąd oddziałuje na wybory i postawy, przy czym nie deformuje on decyzji, ale je inspiruje¹⁸ (skoro stanowi odczytanie celu swojego „ja”, a nie samowolnie skonstruowaną ideę). Wzrost motywacyjnego oddziaływania ideału wiąże się ściśle z procesem jego rozwoju, zwłaszcza począwszy od osiągnięcia etapu, na którym w wątpliwościach rozstrzyga ideał, aż po jego pełny rozwój.

¹⁵ Cyt. za: J. KENTENICH, *Idealpädagogik*, „Regnum” (1970), nr 1, s. 28.

¹⁶ Cyt. za: H. SCHMIDT, *Organische Asseze*, Paderborn 1939, s. 438.

¹⁷ Por. L. PENNERS, *Eine Pädagogik des Katholischen*, Vallendar 1983, s. 96–98.

¹⁸ Por. E. MONNERJAHN, *Plädoyer für die Schönstätter Idealpädagogik*, „Regnum” (1975), nr 10, s. 21–35.

8. Ideał jako „dusza samowychowania” i źródło twórczości

Ideał osobisty stanowi nieocenione źródło motywacji i wyływającej z niej wielorakiej twórczości. Jeden z istotnych wymiarów twórczości człowieka stanowi samowychowanie, które „jest dziełem, czynem, pracą całego naszego życia”¹⁹. Ks. KENTENICH definiuje samowychowanie jako „wychowanie siebie samego przez siebie samego”²⁰. Określa je jako „szlachetną, królewską czynność”. Samowychowanie, według niego, jest „nakazem religii, nakazem młodości, nakazem czasu”²¹. Ideał osobisty stanowi więc przede wszystkim niewyczerpane źródło motywacji do pracy nad sobą. Dlatego ks. Kentenich nazywa go duszą samowychowania²².

Ideał osobisty motywuje do czynienia dobra, do działania z miłości. Podobnie jak w animacji społeczno-kulturalnej, w „Szensztacie” (jako ruchu katolickim) wartością podstawową jest miłość²³. Założyciel „Szensztatu” wskazuje na zasadnicze cechy kształtowanej postawy miłości: *magnanimitas* (wspaniałomyślność, wielkoduszność) i *diakonia* (służba). „Ruch Szensztacki” pragnie więc kształtować człowieka, którego motywuje naturalna i nadprzyrodzona miłość oraz pragnienie bezinteresownej służby (co współcześnie brzmi, niestety, jak anachronizm). Wszystkie środki wychowawcze mają do tych postaw prowadzić. Ks. Kentenich uważa, że człowiek — jako obraz Boży — powinien uznać miłość za ostateczny motyw swojego działania.

Ideał osobisty chroni w ten sposób przed wieloma niebezpieczeństwami, na przykład przed pokusą perfekcjonizmu. Nowy człowiek bowiem osiąga świadomość, że wartość czynu nie zależy od odniesienia sukcesu, lecz od motywacji (intencji) miłości. Źródłem, a zarazem zabezpieczeniem motywacji miłości jest właśnie ideał osobisty.

Ideał osobisty kształtuje także poczucie odpowiedzialności i konstruktywny stosunek wobec wszelkich niepokojących zjawisk czy zdarzeń, także w zakresie szerszym — społecznym czy globalnym. W myśl animacji społeczno-kulturalnej, ideał może stanowić trwałe źródło świadomości:

(...) szansa tkwi w nas samych. To jedynie człowiek, będący sprawcą i jednocześnie ofiarą obecnej sytuacji, może uratować ludzkość przed zagładą. Musi on jednak odrodzić się duchowo i moralnie. Świat ludzki wymaga gruntownej przebudowy, wielkiej humanistycznej sublimacji²⁴

¹⁹ Cyt. za: J. KENTENICH, *Szensztat. Akty Założycielskie*, Świder 1996, s. 12.

²⁰ J. KENTENICH, *Vorträge 17.–19.10.1951* (mps), cyt. za: Z. CZAJA, *Wychowanie jako spotkanie. Główne założenia szensztackiego systemu wychowawczego w świetle wypowiedzi ks. Józefa Kentenicha*, Poznań 1994, s. 168.

²¹ Cyt. za: KENTENICH, *Szensztat. Akty*, s. 13.

²² Za: CZAJA, *dz. cyt.*, s. 171.

²³ Por. M. KOPCZYŃSKA, *Animacja społeczno-kulturalna*, Warszawa 1993, s. 26.

²⁴ Cyt. za: B. JEDLEWSKA, *Animator kultury — zawód przyszłości*, w: K. HRYCYK (red.), *Animacja społeczno-kulturalna wobec przemian cywilizacyjnych. Animacja — animator i jego kształcenie. Sesja popularnonaukowa*, Wrocław 2000, s. 32.

Teoria i praktyka ideału ukształtowała się jako pewien protest wobec sumy norm, cnót, zobowiązań, które miały tworzyć obraz chrześcijańskiej doskonałości. Nie sposób stworzyć leksykonu cnót „nowego człowieka” i ten doskonały schemat usiłować uczynić przestrzenią życia dla siebie i innych. Ideał osobisty, wraz ze środkami jego realizacji, wyznacza kierunek i stanowi pomoc w osiąganiu samowiedzy, doskonaleniu osobowości, dążeniu do wewnątrzsterowalności.

9. Ideał jako wyraz miłości

Ideał osobisty to intensywny, oryginalny i bardzo praktyczny wyraz miłości do siebie samego, do Boga i drugiego człowieka. Prawdziwa miłość natomiast jest zawsze twórcza, jest twórczością.

Ideał osobisty prowadzi nie tylko do akceptacji, lecz afirmacji siebie — w kontekście Boga, drugiego człowieka; w perspektywie swojego celu i zadania życiowego. To jedna z konkretnych dróg, na których dokonuje się wypełnienie przykazania miłości wobec siebie. Ideał każe też stawać w postawie szacunku wobec drugiego człowieka, posiadającego także niepowtarzalny ideał osobisty.

Mając na myśli miłość do innych, ks. KENTENICH zauważa, że

(...) odkrywanie prawdziwego i zaplanowanego dla mnie przez Boga „ja” odbywa się stopniowo i łączy się z panowaniem [nad sobą] i posiadaniem tegoż „ja”

Dodaje zarazem:

(...) jeśli osiągniemy chociaż w pewnym stopniu panowanie nad własnym „ja”, czujemy się przynagleni, by sobą ubogacać innych²⁵

Wypowiedź ta ukazuje zasadniczą prawidłowość: nie sposób kochać drugiego człowieka, nie kochając samego siebie. Miłość siebie stanowi bowiem miarę miłości do drugiego człowieka. Ideał osobisty, jako wyraz miłości siebie, prowadzi więc organicznie do miłości bliźniego. Nie jest on więc pielęgnowaniem indywidualizmu i subiektywizmu, lecz nadaje osobie charakter społeczny i religijny. W swoim rozwoju ideał prowadzi do „wyjścia z siebie”, przewyciężania egocentryzmu i otwierania się na inne osoby.

Ideał osobisty prowadzi też do Boga, do najbardziej osobistego przeżywania własnej religijności. Może on sprzyjać pogłębianiu się własnej religijności, niejako domagając się jej przekształcania z „zewnątrznej” w „wewnętrzną”, pogłębioną poprzez modlitwę i refleksję, przez wytrwałe szukanie odpowiedniej relacji wiara – rozum. W ten sposób ideał wprowadza na drogę świętości w życiu codziennym.

²⁵ Cyt. za: J. KENTENICH, *Wykład 1966*, Świder (mps), s. 1.

10. Ideał osobisty jako mentalność

Celem każdego chrześcijanina jest Bóg, nie własna świętość. Jednak tylko na drodze świętości „osiąga się” Boga. Ks. KENTENICH mówi już nie tylko o motywacji, lecz o specyficznej mentalności ludzi świętych, jaką stanowi ich ideał osobisty²⁶ W pojęciu mentalność ujawnia się działanie ideału jako stałej funkcji.

Czy wiecie, jak ujmowane jest owo „nastrojenie” duszy, owa duchowa mentalność, zasadniczy rys i tęsknota duszy? Jest niejako drugą naturą, która znajduje się w pewnym uśpieniu, ale uaktywnia się wówczas, gdy znajdzie odpowiednie uwarunkowania (...) spójrzmy na życie praktyczne. Zwróćmy uwagę na człowieka, który do czegoś dążył i osiągnął coś wielkiego. Zauważcie, że posiadał oryginalną mentalność²⁷

Oryginalną mentalność znajdujemy także u każdego ze świętych, również u Zbawiciela. My tę duchową mentalność oficjalnie oddaliśmy w wyrażeniu „ideał osobisty”²⁸

W tym miejscu przypomina się oryginalne wyrażenie „pedagogika świętości”, sformułowane przez JANA PAWŁA II²⁹ Papież przypomina o powszechnym, a zarazem osobistym powołaniu każdego chrześcijanina do świętości:

(...) istnieją różne indywidualne drogi do świętości, wymagające prawdziwej „pedagogiki świętości”, która zdolna jest dostosować się do rytmu poszczególnych osób. Winna ona łączyć całe bogactwo propozycji dostępnych dla wszystkich z tradycyjnymi formami pomocy indywidualnej i grupowej oraz z nowszymi formami udostępnianymi przez stowarzyszenia i ruchy uznane przez Kościół³⁰

Oryginalną propozycję „pedagogiki świętości” proponuje „Ruch Szentsztacki” w animacji poprzez ideał osobisty.

* * *

Współczesną nam rzeczywistość charakteryzuje, między innymi, szereg potężnych nacisków wywieranych na człowieka, jak chociażby wszechobecna reklama. Niewątpliwie trudno jest dzisiaj odkrywać i zachowywać własną tożsamość, odnajdywać się w tak wielu różnych kontekstach życia, niejednokrotnie ze sobą sprzecznych. Wobec bezlitośnie narzucanych — często prymitywnych — wzorów do naśladowania, zwłaszcza młodzi ludzie zdają się być bezbronni, nie mówiąc już o spustoszeniach w ich psychice. Prawdziwą sztuką jest dzisiaj na nowo odkrywać prawdę o swej ludzkiej godności i przeżywać wewnętrzną wolność. Wymaga to od człowieka duchowej siły prowadzącej go do trwania w stanie czujności, do odważnego demaskowania prób nacisku i manipulacji, prowadzenia nieustannej walki — nie z życiem, lecz o nie.

²⁶ Por. J. KENTENICH, *Ethos und Ideal in der Erziehung. Wege zur Persönlichkeitsbildung*, Vallendar 1972, s. 209.

²⁷ *Tamże*, s. 209.

²⁸ *Tamże*.

²⁹ Za: JAN PAWEŁ II, *Novo millennio ineunte*, Kraków 2001, s. 29.

³⁰ *Tamże*.

Animacja poprzez ideał osobisty może rozniecić (lub wskrzesić) w człowieku nadzieję, że każdy ma szansę pozostawać sobą i realizować własne cele, a nie tylko, jak wielu sądzi, ludzie wyjątkowo inteligentni, dobrze wykształceni, obdarzeni specyficznymi cechami, zwłaszcza nieugiętą wolą. Być może propozycja wychowawcza Józefa KENTENICHA stanie się dla kogoś rzeczywistą autoanimacją. Niech prowadzi do pasjonującego doświadczenia odkrywania własnego ideału osobistego. Zachętą niech będą słowa kilku członków „Ruchu Szensztackiego”, będące odpowiedzią na pytanie: „Czym jest dla Ciebie ideał osobisty?”³¹

- Mój ideał osobisty jest dla mnie streszczeniem sensu i celu życia. To myśl, która mnie ożywia, motywuje, w której czuję się „jak u siebie w domu”
- Nie wyobrażam sobie w ogóle życia bez ideału osobistego. Mój ideał daje mi tak wiele i jednocześnie każe mi dawać siebie innym... To mój sens życia. To prawda o mnie...
- Mój sposób bycia dla Boga i innych. Centrum mojej osobowości.
- Ideał osobisty jest w samym środku mnie. Jego autentyczne istnienie może spowodować, że żyję dla innych.
- Ideał osobisty jest dla mnie czymś, co z jednej strony zaczynam wciąż na nowo — bo w nowej rzeczywistości, a z drugiej strony pomaga mi w wytrwałości i konsekwentnym dążeniu do osiągnięcia celu. To pozwala mi stać mocno na ziemi.

Animation and Internalization of Values through a Personal Ideal

Summary

We can see that a postmodern man loses God and the timeless values. John Paul II said that a present man is passing through a crisis of meaning. It is not possible to live without any meaning and goal. We need an internal rebirth and a meaning — animation.

In pedagogic language the word (social – cultural) animation is often used. It is the name of a new phenomenon in present pedagogy.

Joseph Kentenich (1885–1968) and the Schoenstatt International Movement of Pedagogy propose the meaning “animation” through a personal ideal. The personal ideal can be an interesting way for people to find the truth about themselves. It is not a willfully constructed idea. J. Kentenich showed us the theoretical and practical way of realizing this ideal. The ideal can become an original source of motivation (animation of oneself) and creativeness in human life. The beginning of living with the personal ideal is the process called internalization of values.

The personal ideal is based on the Christian vision of a man and can open the way to become personality of love to oneself, to others and to God.

³¹ Za: E. BALCER, *Animacyjny wymiar ideału osobistego w szensztackim systemie wychowawczym. Wybrane zagadnienia*, Opole 2003 (pr. mgr. w Bibl. UO), s. 133–134.